

KAPITEL 1

Tankeprojekt

A

Hvorvidt kan sandheden læres? Med dette spørgsmål vil vi begynde. Det var et sokratisk spørgsmål eller blev det ved det sokratiske spørgsmål, hvorvidt kan dyden læres? Thi dyden bestemtes igen som indsigt (jævnfør Protagoras, Gorgias, Menon, Euthydemus).

Den græske filosof Protagoras (481-411 f.v.t.), der har givet navn til en af Platons dialoger. I den og de tre dialoger "Gorgias", "Menon" samt "Euthydemos" er det gennemgående tema dyden; hvad den er, og om den kan læres. I dialogen "Protagoras" hævder Protagoras overfor Sokrates, at dyden kan læres, nemlig gennem hans undervisning. Men Sokrates viser, at Protagoras intet begreb har om "det gode", for ifølge Sokrates kan dyden kun læres gennem indsigt i det absolut gode. I "Euthydemos" er Sokrates i dialog med den unge Kleinias om, hvordan mennesket kan blive lykkeligt;

der drøftes forskellige former for godhed, og det munder ud i, at godheden kan læres og tilegnes. I dialogen "Gorgias" diskuteres retorikkens væsen, om dens middel til at vinde magt; Sokrates hævder, at man af den retoriske undervisning ikke kan lære det, der er væsentligt, nemlig indsigten og virkeliggørelsen af det gode. Og i dialogen "Menon" debatterer Sokrates også spørgsmålet, om godheden kan erkendes; han når frem til, at den sande erkendelse af godheden er en selverkendelse, der beror på erindring.

For så vidt sandheden skal læres, må den jo forudsættes ikke at være, altså idet den skal læres, søges den.

Her møder vi nu den vanskelighed, som Sokrates i “Menon” (paragraf 80, slutningen) gør opmærksom på som på en “stridslysten sætning”, at et menneske umuligt kan søge, hvad han ved, og lige så umuligt søge hvad han ikke ved, thi hvad han ved, kan han ikke søge, da han ved det, og hvad han ikke ved, kan han ikke søge, thi han ved jo end ikke, hvad han skal søge.

Vanskeligheden gennemtænker Sokrates derved, at al læren og søgen kun er erindring, således, at den uvidende blot behøver at mindes for ved sig selv at besinde sig på, hvad han ved. Sandheden bringes således ikke ind i ham, men var i ham. Denne tanke udfører Sokrates videre, og i den koncentrerer egentlig den græske patos sig, da den bliver et bevis for sjælens udødelighed, vel at mærke tilbagegående eller et bevis for sjælens præeksistens*).

*) Tænkes tanken absolut, så at der altså ikke reflekteres på præeksistensens forskellige tilstande, da går denne græske tanke igen i den ældre og moderne spekulation: En evig skaben, en evig udgåen fra faderen, en evig Gud-vorden, en evig sig-ofren, en forbigangen opstandelse, en overordnet dom. Alle disse tanker er hin græske tanke om erindringen, kun mærker man det ikke altid, fordi man jo er kommet til dem ved at gå videre. Adskilles tanken i en tælling af præeksistensens forskellige tilstande, da er denne “tilnærmende” tænknings evige kendetegn ligesom den tilsvarende tilnærmelses evige poster.

Man forklarer tilværelsens modsigelse ved at statuere et “præ”, som man behøver det (i kraft af en tidligere tilstand er indi-

videt kommet i sin nuværende ellers uforklarlige tilstand), eller ved at statuere et “post”, som man behøver det (på en anden klode får man individet bedre anbragt, og i betragtning deraf er hans nuværende tilstand ikke uforklarlig).

J.F. Clemens “Sokrates”. Sokrates (469-399 f.v.t.) var i sin samtid en velkendt og kontroversiel skikkelse i Athen. Han skrev intet, men har, især gennem Platons skrifter, haft stor indflydelse på al senere vestlig tænkning. Sokrates’ “jordemoderkunst” (majeutik) – hans dialektiske metode – har til hensigt at hjælpe en samtalepartner til selverkendelse. I de urolige år efter Den Peloponnesiske Krig (431-404 f.v.t.) blev Sokrates dømt til døden af en folkedomstol. Han blev beskyldt for at fordærve ungdommen og indføre nye guddomme. I Platons dialog “Theaitetos”, der har den græske matematiker Theaitetos (ca. 414-369 f.v.t.) som hovedperson, er temaet, til trods for adskillige ekskursioner, dette: Hvad er viden?